

Wieża wodna – kłopotliwe dziedzictwo czy szansa na nową przyszłość? Na przykładzie Wieży „Borki” w Katowicach

dr inż. arch.

TERESA ADAMCZYK-BOMERSBACH

Politechnika Śląska w Gliwicach

Wydział Architektury, RAr3

ORCID: 0000-0001-6027-5944

Tekst porusza problem konserwacji i adaptacji jednej z dwóch „siostrzanych” wież katowickich, zaprojektowanych przez braci Georga i Emila Zillmannów. Wieża „Borki” znalazła nowego właściciela i od 4 lat prowadzone są w niej prace konserwatorsko-remontowe mające na celu przywrócenie obiektowi dawnej świetności oraz umożliwienie adaptacji do nowych, społecznie użytecznych funkcji.

Tytułowa Wieża „Borki” to dawna wieża ciśnieniowa z 1912 r., zlokalizowana w Katowicach, przy ulicy Janusza Korczaka 47, w dzielnicy Dąbrówka Mała (dawnej wsi o tej nazwie), jednak w tradycji przyjęła się i w świadomości śląskiej funkcjonuje już jej nazwa zaczerpnięta od dzielnicy Borki – stąd w tekście właśnie takie określenie. Podobnie została użyta nazwa drugiej, powstałej w tym samym okresie, wieży – „Szopienice”.

Wprowadzenie – kilka słów o wieżach wodnych

Wieże wodne, wznoszone od końca XIX wieku, stały się z czasem charakterystycznymi dominantami w śląskim krajobrazie. Na terenie województwa zachowało się ich ok. 120 [1]. Wieże miejskie, przemysłowe, kolejowe spełniały różne zadania – jedne zapewniały stałą dostawę wody pod odpowiednim ciśnieniem do mieszkań i fabryk, inne tylko magazynowały ją – wszystkie realizowały swoją funkcję aż do czasu wprowadzenia nowych rozwiązań technicznych. Ich architekturę warunkowały przede wszystkim względy użytkowe, ekonomiczne i konstrukcyjne (gabaryty, rodzaj zastosowanego zbiornika, sposób jego podparcia i in.), jednak mimo to różnią się formą i detalem – stanowiąc swoisty przegląd panujących ówczesnie trendów w sztuce. Przeważają historyzujące, nawiązujące do form gotyckich (np. gliwickie przy ul. Poniatowskiego i Sobieskiego) – naśladujące średniowieczne wieże obronne, następnie pojawiają się motywy secesyjne,

modernistyczne, ekspresyjne czy czysto funkcjonalne. Oprócz tradycyjnej cegły znajdują zastosowanie nowe materiały – stal, beton, żelbet.

Po zakończeniu okresu eksploatacji wieże opustoszały, stając się bezużytecznym i kłopotliwym elementem śląskiego dziedzictwa, stopniowo ulegającym zapomnieniu i destrukcji. W odróżnieniu od innych zabudowań przemysłowych (np. hal fabrycznych), które z czasem otrzymały nowe „życie”, związane z nową funkcją, wieże ze względu na swoje gabaryty – niewielką średnicę rzutu i wysokość, sprawiają wiele problemów adaptacyjnych, szczególnie w zakresie bezpieczeństwa pożarowego i ewakuacji. Stąd niestety tylko nieliczne znalazły nowego użytkownika i zostały przywrócone społeczeństwu (np. wieża w Zabrze, ul. Zamoyskiego 2, z przeznaczeniem na cele społeczno-edukacyjno-kulturalne w 2022 r. czy właśnie najstarsza wieża gliwicka, przy ul. Poniatowskiego, w której po remoncie nowy dzierżawca planuje urządzenie na dwóch poziomach klubokawiarni na 150 osób, a w przyszłości mają się tam odbywać występy artystyczne i wydarzenia kulturalne).

Georg i Emil Zillmannowie – dwie siostrzane wieże katowickie: „Borki” i „Szopienice”

Georg i Emil Zillmann we współpracy z firmą z Halle „Knoch u. Kallmeyer – Architekten u. Ingenieure” [2] zaprojektowali na potrzeby przemysłu „siostrzane” wieże

wodne – we wsi Dąbrówka Mała, ob. Katowice-Borki: zaopatrującą niegdyś w wodę wszystkie zakłady należące do kompleksu hut cynku i otowiu Spółki Górniczej Spadkobierców Georga von Giesche [1] (ob. ul. Korczaka) oraz w Katowicach-Szopienicach dla Huty „Uthermann” (następnie I Komplex Huty Metali Nieżelaznych „Szopienice”, ul. Karola Woźniaka). Funkcjonalnie były one ze sobą ściśle powiązane

Fot. 1. Widok wieży „Szopienice” z balkonu wieży „Borki”; źródło: (fot. aut.)

Fot. 2. Wieża „Borki” – stan zachowania: widoczne ubytki płaszcza otulającego konstrukcję, zniszczenia gzymsu wieńczącego cokół, zamurwane otwory okienne, graffiti, uszkodzone schody, a także wymienione: stolarka w górnej strefie tamburu oraz pokrycie dachów i zwieńczenie w kształcie modelu „koronawirusa”, 2022 r.; źródło: (fot. aut.)

Fot. 3. Wnętrze wieży „Borki” – arkadowe rozczłonkowanie ścian kondygnacji parteru, zachowana stalowa, spiralnie kręcona klatka schodowa, wnętrze tamburu, wyremontowana drewniana więźba dachowa; źródło: (fot. aut.)

– wieża ciśnieniowa („Borki”), wysoka (65,4 m), ponadto usytuowana na wzniesieniu, poprzez nowo zbudowany wodociąg i stację pomp zaopatrywana była w wodę z rzeki Brynicy, która następnie grawitacyjnie płynęła ze zbiornika do poszczególnych zespołów przemysłowych, w tym do niższej wieży magazynowej („Szopienice”, 35 m), a z niej dopiero rozprowadzana na terenie Huty Uthermanna [3]. Obydwie wieże wzniesione zostały w konstrukcji żelbetonowej, monolitycznej – na ośmiu filarach, ze stropami wspartymi na czterech krzyżujących się podciągach i zastosowanym stalowym zbiornikiem typu „Barkhausen” (o pojemności odpowiednio: 800 i 400 m³) [3], wewnątrz pionowej komunikację zapewniały, również stalowe, kręcone schody. Mają także zbliżoną formę i detal, nawiązując do średniowiecznych wież obronnych

z elementami secesji – ogólnie ośmioboczne, z wyraźnie wyróżnionymi – cokół (rodzajem pierścienia), rozczłonkowanym prostokątnymi wnękami (w Borkach okrągłym, w Szopienicach ośmiobocznym), węższym trzonem (z racji różnicy wysokości bardziej smukłym w Borkach) oraz wyraźnie wysuniętym tamburem, wspartym na machikach („Szopienice”) lub czterech wykuszach na konsolach („Borki”), przykrytym także ośmiopięciowym łamaniem dachem namiotowym („Szopienice”) lub nawiązującym do formy austriackiego hełmu „pikielhauby” („Borki”). Ponadto obydwie mają niewielki balkon wsparty na konsolach (fot. 1.) oraz nawiązujący do form historycznych portal wejściowy zwieńczony wklęsło-wypukłym („Szopienice”) lub trójkątnym („Borki”) naczółkiem. Różnią się wykresem i rozmieszczeniem otworów doświetlających wnętrze.

Po zakończeniu działalności związanej z przemysłową gospodarką wodną ich losy potoczyły się nieco odmiennie – w latach 60. XX w. zdecydowano o zlokalizowaniu w wieży „Borki” wytwórni śrutu, dostosowując jej wnętrze do nowych potrzeb. Jednak ten rodzaj działalności spowodował wiele szkód zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz obiektu. Stąd w początkach XXI wieku stan techniczny obydwu wież nie prezentował się najlepiej – zniszczona stolarka i duże ubytki w betonowym płaszczu zewnętrznym, zniszczone dachy, wnętrza itd. (m.in. niezachowane zbiorniki wodne i spiralne schody w „Szopienicach”). Obydwie wpisane zostały do rejestru zabytków woj. śląskiego – w 1978 r. wieża „Szopienice” (nr rej. A/1227/78) [4], a w 1990 r. „Borki” (nr rej. A/1418/90) [5]. Obecnie niestety tylko jedna z nich ma szansę na odzyskanie dawnej świetności – to

najwyższa na Śląsku, wieża „Borki”, która znalazła nowego właściciela („Domene” Sp. z o.o.) i od 2019 roku poddawana jest stopniowym pracom rewitalizacyjnym. Niestety druga, pomimo objęcia ochroną konserwatorską, ulega powolnej destrukcji.

Wieża „Borki” – nowy rozdział w historii

Na potrzeby adaptacji wieży w 1968 roku wykonana została inwentaryzacja obiektu, a następnie projekt dostosowania wnętrza do nowej funkcji [6]. Tego działania nie zrealizowano, a dwa lata później wykonano nową, bardziej szczegółową dokumentację oraz nowy projekt. Zachowały się oryginalne kalki z rysunkami w skali 1:50 (przechowywane najpierw w archiwum huty, obecnie u nowego właściciela – także w wersji elektronicznej) [7] (rys. 1). Od tego czasu w obiekcie zaczęła działać Wytwórnia Śrutu Ołowianego HMN Szopienice. W tym okresie niestety budowla uległa znacznej degradacji. Po zakończeniu produkcji wieża nie była już użytkowana, jednak ze względu na swoje wartości kulturowe została objęta ochroną konserwatorską.

Od 2019 roku realizowane są, prowadzone pod nadzorem konserwatorskim, prace remontowe [8]. Objęty one do tej pory górną część wieży, czyli tambur – przetożono lub

wymieniono blachę pokrywającą obydwa płaszcze dachu, wymieniono obróbki blacharskie oraz ślusarkę i stolarkę okienną z zachowaniem dawnych podziałów, we wnętrzu oczyszczono i zaimpregnowano elementy drewnianej więźby dachowej (uszkodzone wzmocniono lub wymieniono), a w celu dostępności do górnej części tamburu wykonano techniczną galerię, z której można obecnie poprzez najwyższy pas okien oglądać otoczenie obiektu. Wieża otrzymała również nietypowe zwieńczenie – jako znak „naszych czasów” czyli czasu pandemii, stalową kulę imitującą model „koronawirusa” [9]. Na kolejnym etapie prac remontowych poddany zostanie zewnętrzny i wewnętrzny płaszcz ostaniający konstrukcję oraz wymiana stolarki kolejnych pasów okien [10] (fot. 2.), (fot. 3).

We wrześniu 2022 roku, w poszukiwaniu ciekawych rozwiązań funkcjonalnych, możliwych do wykorzystania w omawianej wieży, nawiązana została współpraca pomiędzy Fundacją Śląsk Wczoraj i Dziś a Wydziałem Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach, w ramach której zorganizowano konkurs badawczo-projektowy, przeznaczony dla studentów 1. roku studiów magisterskich, pt.: *Centrum Kultury i Rekreacji „Wieża Borki” – projekt koncepcyjny adaptacji i modernizacji*

dawnej wieży wodnej w Katowicach wraz z zagospodarowaniem pobliskich terenów zielonych. W zakres opracowania zostały włączone także tereny okolicznych działek należących do gminy. Celem konkursu było „uzyskanie nowych pomysłów na wykreowanie atrakcyjnej przestrzeni odpowiadającej potrzebom lokalnej społeczności w zakresie kultury, rekreacji i edukacji, z pełnym uszanowaniem i wyeksponowaniem walorów zabytkowych wieży oraz wzbogacenie obszaru opracowania o elementy spełniające oczekiwania współczesnego odbiorcy w powyższym zakresie” [11].

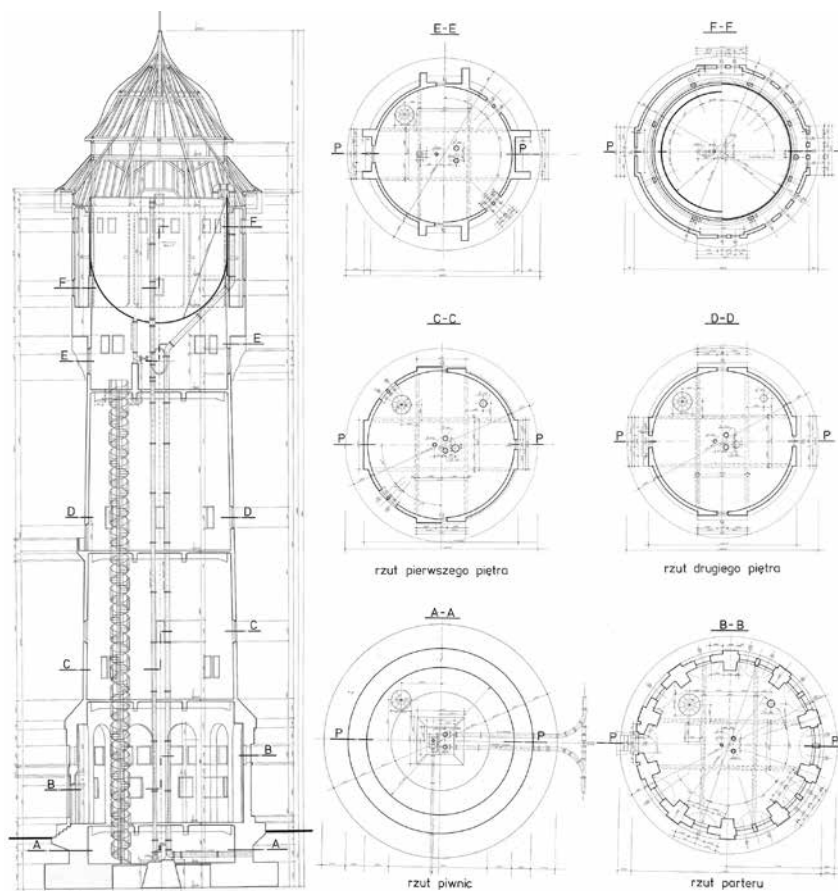
Proces przedprojektowy – prace badawcze

W celu przeprowadzenia waloryzacji i następnie podjęcia właściwej drogi konserwatorskiej i projektowej wykonano szereg badań i analiz zarówno samego obiektu, jak i szeroko pojętego kontekstu przestrzennego. Odbyły się one na trzech poziomach: urbanistyczno-przestrzennym, w skali obszaru opracowania wraz z otaczającym kontekstem oraz architektoniczno-konserwatorskim w skali samego obiektu.

Badania objęły:

- analizy dostępności obszaru opracowania i powiązań funkcjonalno-przestrzennych w skali miasta i regionu (komunikacja, walory społeczno-kulturowe, rekreacyjno-edukacyjne i in.);
- analizy obszaru opracowania wraz z otaczającym kontekstem krajobrazowym i przestrzennym – historyczne (w oparciu o archiwalne mapy regionu), kompozycyjne (akcenty przestrzenne, osie widokowe, dominanty, charakterystyczne sylwetki itd.), funkcjonalne i komunikacyjne w powiązaniu z wieżą (prowadzone w oparciu o badania terenowe oraz literaturowe, w tym dokumentów planistycznych, strategii rozwoju gminy, wyniki konsultacji społecznych itd.);
- analizy historyczne, architektoniczne oraz stanu zachowania istniejącego obiektu (wartości estetyczne, techniczne, oryginalność, autentyczność – świadectwo rozwoju cywilizacyjnego, możliwości adaptacyjne i użytkowe itp.), przeprowadzone w oparciu o dostępną literaturę, materiały inwentaryzacyjne i fotograficzne, w tym archiwalne (sprzed demontażu instalacji do wytopu śrutu ołowianego), dokumentację konserwatorską, badania *in situ* i in., a także analizy oddziaływania emocjonalnego na okoliczną społeczność (rozmowy z mieszkańcami sąsiadujących osiedli).

Wyniki analiz stały się podstawą do przeprowadzenia waloryzacji obiektu oraz obszaru opracowania. Na podstawie przyjętych kryteriów wyróżniono kluczowe wartości materialne i niematerialne, które powinny

Rys. 1. Inwentaryzacja wieży „Borki” z 1970 r. - przekrój i rzuty poszczególnych kondygnacji (źródło: archiwum właściciela Wieży „Borki”)

Rys. 2. Przykładowe graficzne przedstawienie analiz: krajobrazowych i historycznych (obszarów zabudowanych) oraz bliższego otoczenia wraz z archiwalną dokumentacją fotograficzną – rys. J. Giżewska i P. Białas, 2023 r.; źródło: archiwum prac konkursowych – prace nagrodzone i wyróżnione

podlegać całkowitej ochronie, w tym konserwatorskie, architektoniczne, estetyczne, oryginalności substancji i in. samej wieży, oraz kompozycyjne, emocjonalno-społeczne, użytkowe, promocyjne itd. otaczających terenów.

Najcenniejsze, niepodważalne wartości to przede wszystkim niepowtarzalny industrialny charakter miejsca, architektura i oryginalność stanowiącej dominantę okolicy, wieży – bryła, forma, konstrukcja, materiał i detal (zarys hełmu, gzymsy,

cokół, portal wejściowy, zróżnicowanie kształtów poszczególnych pasów otworów okiennych, balkon, z którego można oglądać drugą wieżę, a we wnętrzu: charakterystyczna krzyżowa konstrukcja stropów, stalowa klatka schodowa),

Rys. 3. Przykładowe propozycje zagospodarowania obszaru wokół wieży „Borki” (dominujący motyw okręgu) – rys. (od góry): 1. P. Jeziorska i O. Kapczyńska, 2. J. Owsieńska i P. Aleksy, 3. A. Stawinoga i S. Świdorski, 4. D. Bednarz i J. Jonda, 5. S. Chodura i K. Brzozowska, 2023 r.; źródło: archiwum prac konkursowych – prace nagrodzone i wyróżnione

uksztaltowanie terenu – zagłębienia powstałe zapewne na skutek eksploatacji złóż węgla pobliskiej, nieistniejącej już kopalni, bezpośrednie sąsiedztwo terenu zieleni wysokiej (wprawdzie nieurządzonej, ale cennej ze względów rekreacyjnych) oraz ogromny emocjonalny związek z tym miejscem mieszkańców pobliskich

osiedli. I oczywiście jeszcze wiele, wiele innych, ważnych przy podejmowaniu decyzji projektowych.

Całość przedstawiona została w formie opisowej i graficznej, a następnie posłużyła do sformułowania wniosków i wytycznych konserwatorskich oraz konkretnych założeń projektowych (rys. 2.).

Główne tendencje projektowe w pracach konkursowych

W ramach rozpisane go konkursu powstało 27 koncepcji projektowych. We wszystkich pracach daje się zauważyć z jednej strony dbałość o zachowanie tradycji miejsca, z drugiej bogaty program funkcjonalny, dedykowany różnym grupom społecznym, a realizowany poprzez zastosowanie współczesnych form i środków wyrazu. Uwzględniając zapisy w dokumentach planistycznych, północno-zachodnie tereny działek, porośnięte zielenią wysoką, przeznaczone zostały na cele rekreacyjno-wypoczynkowe, południowo-zachodnie na cele kulturalno-usługowe. Bezpośrednie sąsiedztwo wieży podkreślono i wyeksponowano. Okrąg – forma idealna, a także forma, na której założony został plan wieży, stał się w wielu projektach podstawowym elementem kompozycyjnym. Na tym planie zaaranżowano, powiązane ze sobą, miejsca wypoczynku i rekreacji na świeżym powietrzu, a także niskie pawilony o charakterze handlowo-usługowym. Planowane drobne usługi, punkty handlowe i gastronomiczne odpowiadają rosnącym potrzebom mieszkańców w tym zakresie. (Obecnie powstają bądź planowane są nowe osiedla mieszkaniowe w bezpośrednim sąsiedztwie wieży, a także nowe trasy komunikacyjne). Wprowadzono ponadto dogodne dojazdy oraz nowe miejsca parkingowe (rys. 3.). Sama wieża ma stanowić centrum integracji społecznej, oferując bogate programy pozwalające realizować wszelkie aktywności. W dolnej części zaaranżowano przede wszystkim przestrzenie ekspozycyjne – jest to oprócz tamburu najbardziej interesujące wnętrze ze względu na arkadowe podziaty ścian i możliwość doświetlenia poprzez otwarcie zamurowanych otworów okiennych (tutaj ma znaleźć się wystawa dotycząca historii wieży, a także projekty konkursowe), ponadto wysokość – ok. 12 metrów daje możliwość swobodnego kształtowania wnętrza poprzez wprowadzenie pośrednich poziomów, antresoli itp. Pozostałe, równie wysokie kondygnacje w wielu projektach zostały podzielone stropami i wykorzystane w zależności od doświetlenia – ciemne przeznaczone na funkcje pomocnicze: techniczne, magazynowe, sanitariaty itp., ale także na małe kino studyjne, doświetlone – na różne rodzaje aktywności: atrakcyjne sale zabaw dla dzieci, pracownie artystyczne (pojawiała się nawet szkoła muralu, wykorzystująca odpowiednią wysokość na rozwinięcie płacht, na których młodzi ludzie mogliby prezentować swoje umiejętności), interaktywne czytelnie, kluby zainteresowań, w tym klub muzyczny ze studiem nagrań i sceną w zaaranżowanej w tamburze kawiarence, a najwyższa kondygnacja (właśnie w tamburze) to miejsce klimatycznych knajpek i galerii widowiskowych. Są także przykłady aranżacji na cele rekreacyjno-sportowe – ścianka wspinaczkowa czy

siłownia. W pracach zachowany został industrialny klimat wnętrza i wyeksponowana spiralna klatka schodowa. Największym problemem stało się oczywiście zapewnienie wygodnej komunikacji pionowej, spełniającej wymogi bezpieczeństwa. Założenia konserwatorskie nie pozwoliły na wprowadzenie dodatkowego zewnętrznego trzonu komunikacyjnego (nie zostało to uwzględnione w dwóch projektach), stąd młodzi projektanci musieli zmierzyć się z trudnym zadaniem umieszczenia wewnątrz ciasnych przestrzeni wieży nie tylko wind, ale także odpowiedniej klatki schodowej. W różny sposób starano się wybrnąć z tej sytuacji – lokalizując trzon komunikacyjny w centralnym miejscu, zajmując tym samym całą przestrzeń środkową i aranżując dookoła pozostałe funkcje lub odcinając fragment okręgu z przeznaczeniem na komunikację, pozostawiając sobie do dyspozycji większą i bardziej „ustawną” część. We wszystkich pracach starano się dostosować do obowiązujących przepisów, jednak w związku z trudnościami czasem trzeba było wprowadzić odstępstwa konserwatorskie, aby nie spowodować naruszenia oryginalnej substancji obiektu zabytkowego. Konkludując: przedstawione propozycje aranżacji przestrzeni wewnętrznej wieży oraz jej otoczenia różnią się między sobą zastosowaniem odmiennych rozwiązań funkcjonalnych, technicznych, materiałowych itd., jednak wszystkie zostały oparte na zasadach poszanowania i pełnego wyeksponowania walorów historycznych i estetycznych miejsca.

Podsumowanie

Wieża „Borki” i jej otoczenie – to miejsce szczególne, funkcjonujące w świadomości nie tylko lokalnej społeczności (to niestety coraz bardziej zabudowywany obecnie teren spacerów mieszkańców nawet dalszych osiedli), ale też zapamiętane przez polskich kinomanów – wieża „grata” w filmie Kazimierza Kutza *Sól ziemi czarnej*, wprawdzie zdjęcia kręcone były najprawdopodobniej w studio filmowym, jednak i tak przeszła do historii kina. Jej walory historyczne i architektoniczne są niepowtarzalne i bardzo dobrze, że zostały dostrzeżone i mają szansę zostać wykorzystane i wyeksponowane w przyszłości. Propozycja włączenia w ten proces studentów architektury – ludzi młodych, będących na początku drogi twórczej, zaowocowała szeregiem pomysłów i rozwiązań, z których najcie-

kawsze mają szansę na realizację. Ich udział w kreowaniu nowej przestrzeni kultury i rekreacji w zabytkowej tkance, obwarowanej zapisami konserwatorskimi, był także sporym doświadczeniem edukacyjnym, z którym w większości poradzili sobie bardzo dobrze.

Bibliografia

- [1] Wala E., Śląskie wieże ciśnień – zapomniane perły epoki industrialnej, w: Historia – Pamięć – Tożsamość w edukacji humanistycznej, t. 6, Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego jako forma zachowania pamięci o przeszłości, pod red. B. Popiołek, U. Kicińskiej, A. Staby, Kraków 2020, s. 277–290.
- [2] Gryglewska A., Architektura wież wodnych województwa katowickiego. Ochrona Zabytków 45/1-2 (176-177), Warszawa 1992, s. 48–58.
- [3] Wieża wodna Borki. Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa. Archiwum Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora w Katowicach, nr inw. 1660.
- [4] Wieża wodna w zespole zabudowy Huty Cynku Uthemann’a. Katowice-Szopienice. Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego, wpisanego do rejestru zabytków. Opr. T. Stolarczyk, pod kier. E. Caban, 2013.
- [5] Decyzja w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków „A”. Wieża wodna w Katowicach – Dąbrówce Małej przy ulicy Korczaka, 1990.
- [6] Odlewnia śrutu. Wieża wodna Borki, inwentaryzacja i koncepcja z 1968.
- [7] Inwentaryzacja architektoniczno-budowlana wieży wodnej Borki w Katowicach dla Huty Metali Nieżelaznych „Szopienice” w Katowicach, 1970.
- [8] Pozwolenie Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach nr K/1044/2019 na prowadzenie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz na podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru.
- [9] Decyzja K/794/2020 Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach.
- [10] Pozwolenie Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach nr K/261/2020 na prowadzenie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.
- [11] Regulamin konkursu studenckiego. Centrum Kultury i Rekreacji „Wieża Borki” – projekt koncepcyjny adaptacji i modernizacji dawnej wieży wodnej w Katowicach wraz z zagospodarowaniem pobliskich terenów zielonych, 2022.

DOI: 10.5604/01.3001.0053.9273

PRAWIDŁOWY SPOSOB CYTOWANIA
Adamczyk-Bomersbach Teresa, 2023, Wieża wodna – kłopotliwe dziedzictwo czy szansa na nową przyszłość? Na przykładzie Wieży „Borki” w Katowicach, „Builder” 11 (316).
DOI: 10.5604/01.3001.0053.9273

Streszczenie: Dawne wieże wodne, tracąc swoje pierwotne walory funkcjonalne, stały się w większości dziedzictwem kłopotliwym, wręcz niechcianym. Trudności adaptacyjne (dostosowanie do obowiązujących norm i przepisów, duże koszty) przeważają niestety nad ewidentnymi wartościami historycznymi, architektonicznymi, konstrukcyjnymi czy krajobrazowymi. Tekst porusza problem konserwacji i adaptacji jednej z dwóch „siostrzanych” wież katowickich, zaprojektowanych przez braci Georga i Emila Zillmannów. Wieża

„Borki” znalazła nowego właściciela i od 4 lat prowadzone są w niej prace konserwatorsko-remontowe mające na celu przywrócenie obiektowi dawnej świetności oraz umożliwienie adaptacji do nowych, społecznie użytecznych funkcji. W ramach współpracy naukowo-badawczej, nawiązanej pomiędzy Fundacją Śląsk Wczoraj i Dziś a Wydziałem Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach, wykonane zostały prace badawcze i analityczne obiektu wraz z otaczającym go kontekstem, a następnie studenci opracowali szereg rozwiązań projektowych, z których najbardziej interesujące mają szansę na realizację. W tekście zaprezentowane zostały działania przedprojektowe oraz główne trendy pojawiające się w koncepcjach studenckich.

Słowa kluczowe: wieża wodna, wieża ciśnień, Katowice-Szopienice, Borki, konserwacja i adaptacja zabytków, dziedzictwo poprzemysłowe

Abstract: THE WATER TOWER – A TROUBLESOME LEGACY OR A CHANCE FOR A NEW FUTURE? ON THE EXAMPLE OF THE "BORKI" Tower in Katowice. Former water towers, losing their original functional values, have mostly become a troublesome, even unwanted heritage. Adaptation difficulties (adaptation to applicable standards and regulations, high costs) unfortunately prevail over evident historical, architectural, construction or landscape values. The text deals with the problem of conservation and adaptation of one of the two "sister" towers in Katowice, designed by the brothers Georg and Emil Zillmann. The "Borki" tower has found a new owner and conservation and renovation works have been carried out in it for 4 years, aimed at restoring the building to its former glory and enabling adaptation to new, socially useful functions. As part of the scientific and research cooperation established between the Śląsk Yesterday and Today Foundation and the Faculty of Architecture of the Silesian University of Technology in Gliwice, research and analytical work was carried out on the facility, along with its surrounding context, and then students developed a number of design solutions, the most interesting of which have a chance to be realised. The text presents pre-project activities and main trends emerging in student concepts.

Keywords: water tower, Katowice-Szopienice, Borki, conservation and adaptation of monuments, post-industrial heritage